

"מי מריבה"

המחלוקת על השימוש במימי "אקוויפר ההר"

אהרון דוד קופרמן

התנינים; ובמזרחו – אל עבר נהר הירדן וים המלח. רוב המים מופקים מהאקוויפר באמצעות קידוחים ושאובות, ומיעוטם – באמצעות תפיסת מי מעיינות. לפי ההערכות, ישראל צורכת בשנה בין שבעים ל-75 אחוזים מסך המים המופקים מהאקוויפר, בין 430 ל-460 מלמ"ק (מיליון מטר מעוקב). כמות זו היא שלושים אחוזים בערך מסך צריכת המים הטבעיים (להבדיל ממים מושבים, שעברו תהליך טיהור) השנתית בישראל.² לעומת זאת, הפלסטינים צורכים לפי ההערכות בין 25 לשלושים אחוזים ממי האקוויפר, שהם בין 160 ל-170 מלמ"ק. כמות זו היא מאה אחוזים מסך צריכת המים הטבעיים השנתית בשטחי הגדה המערבית ו-55 אחוזים מסך צריכת המים הטבעיים השנתית בכלל שטחי הרשות. בעקבות הסכמי אוסלו הוקמה ועדה משותפת לתיאום נושאי המים המשותפים ולניהולם, אך זו חדלה מלפעול בשנת 2000.

המחלוקת בין ישראל ובין הפלסטינים נוגעת להיקף המים שכל צד רשאי לצרוך ממימי האקוויפר. הפלסטינים טוענים שאופן חלוקת המים בין הצדדים אינו צודק ושחלקם במימי האקוויפר צריך להיות רב הרבה יותר, על חשבון המים שישראל שואבת בשטחה. לטענתם, רובם המוחלט של מימי האקוויפר, ואולי אף כולם, שייכים להם בדין מכיוון שרוב האקוויפר (בין שמונים לתשעים אחוזים) מתמלא ממי גשמים היורדים מעל שטחי הגדה. עוד לטענתם, המגבלות שהטילה ישראל על קידוחים ועל שאיבות מים בגדה, לאחר כיבושה ב-1967, פגעו ביכולתה של האוכלוסייה המקומית לספק את

בתקופת פוסט-אנאפוליס והמשא ומתן המתקיים לסירוגין בין ישראל ובין הפלסטינים שומעים רבות על הסוגיות לדיון "הנמצאות על השולחן" – גבולות, ביטחון, ירושלים ופליטים. על "סוגיית המים" לעומת זאת אין שומעים כלל, ונדמה שזו נמוגה כבר מזמן אל תהום הנשייה. אולם דווקא בעקבות רצף שנים שחונות ובזמן שמשקי המים של ישראל ושל הפלסטינים נמצאים במשבר עמוק, המחרף מדי יום, נדמה שנכון להפנות את אור הזרקורים גם אל סוגיה "ביטחונית-פוליטית" פחות באופייה – נושא חלוקת המים שישראל והפלסטינים חולקים – מימי אקוויפר ההר. נדמה שדווקא עכשיו נכון לבחון עד כמה סוגיה זו צפויה להיות משמעותית כשהיא תעלה על שולחן המשא ומתן ומה אפשר לעשות כבר בשלב זה כדי להביא להסכמות עתידיות בנושא אקוטי זה.

על מה המחלוקת?

מאז פינתה ישראל את אזוריה ואת כוחות הצבא שלה מתחומי רצועת עזה, בסוף שנת 2005, וחדלה עקב כך מלהשתמש במימי התהום ברצועת עזה, המחלוקת בין ישראל לפלסטינים בנושא מים נסבה בעיקר על השימוש במאגר המים היחיד שהצדדים חולקים בפועל – אגן אקוויפר ההר.¹ האקוויפר, מאגר מי התהום האיכותי ביותר בישראל וברשות, הניזון בעיקר ממי גשמים, משתרע בין מורדות הכרמל לבקעת באר שבע ומרכס הרי יהודה ושומרון עד הים התיכון. האקוויפר זורם לשלושה כיוונים שונים: בצפונו – אל הרי הגלבוע, עמק יזרעאל ובית שאן; במערבו – אל עבר מעיינות הירקון ומעיינות

אהרון דוד קופרמן
עוזר מחקר, המכון
למחקרי ביטחון לאומי

הצדדים, ולא רק על הסכמות קודמות ועל עקרונות המשפט הבין-לאומי הנוגע לענייני מים. רק מתוך פרספקטיבה המנתחת גם את צורכי המים של ישראל והפלסטינים וגם את החלופות העומדות בפניהם יהיה אפשר להבין טוב יותר את אופי ההסדר הצפוי בנושא חלוקת מימי האקוויפר ואת עיתויו.

ניתוח המצב

ניתוח מקיף של מצב מקורות המים הטבעיים של ישראל והפלסטינים מול הצרכים העכשוויים והעתידיים של הצדדים מלמד שללא מציאת פתרון כולל להגדלה משמעותית של נפח המים הזמינים לצדדים תתקשה ישראל לוותר על חלק גדול ממימי אקוויפר ההר. מצבם החמור של משקי המים של הצדדים מחייב מציאת מקורות מים חלופיים בהיקף גדול, לפני שיוכלו הצדדים לשבת לשולחן המשא ומתן ולהגיע להסכמות על אופן חלוקה שונה של מימי האקוויפר.

מצבם החמור של משק המים הישראלי ושל משק המים הפלסטיני נובע מכמה סיבות:

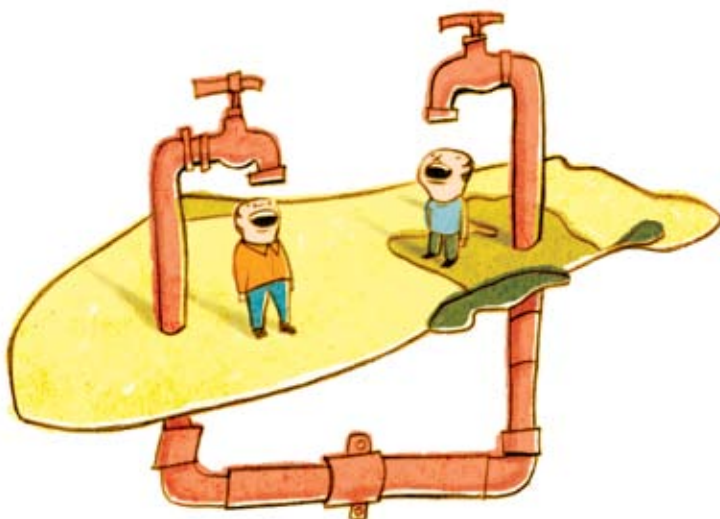
ראשית – מאגרי המים אינם מסוגלים לספק את סך צריכת המים – מדינת ישראל והפלסטינים ובכלל זה המים שישראל מקצה לירדן על פי הסכם השלום צורכים ביחד כאלפיים מלמ"ק מים טבעיים בשנה, ישראל כ-1,680 מלמ"ק והפלסטינים כ-320 מלמ"ק.⁶ לעומת זאת, המילוי החוזר ממי גשמים, בשנה ממוצעת, של כל מקורות המים של ישראל והפלסטינים גם יחד, אגן הכינרת ואגני מי התהום השונים – בצפון, בהר, בחוף, בנגב ובעזה, נאמד רק בין 1,850 ל-1,900 מלמ"ק, בין מאה ל-150 מלמ"ק פחות מהיקף הצריכה. כלומר, אפילו בשנת גשמים ממוצעת היצע המים באגנים הטבעיים אינו תואם את היקף הצריכה בפועל, וכפועל יוצא מכך מפלסי המאגרים יורדים בהתמדה. יתרה מכך, היצע המים הטבעיים צפוי אף להמשיך ולרדת בשנים הקרובות. עקב הבנייה המסיבית במרכז הארץ וכיסוי קרקעות

צורכי המים הבסיסיים שלה, 'דבר הנוגד לטענתם את החוק הבין-לאומי.³

לעומת זאת, ישראל טוענת כי המים שהיא צורכת ממימי האקוויפר שייכים לה בדין מכיוון שהיא מנצלת בעיקר את המים הנובעים בטבעיות בשטחה (זרימת האקוויפר לכיוון מערב וצפון) ומכיוון שהיא ניצלה את המים האלה עוד לפני כיבוש הגדה ב-1967. המגבלות שהוטלו על הפלסטינים לאחר המלחמה, נטען, נועדו שלא לאפשר שאיבת יתר נוספת מהאקוויפר, שכן זו עלולה לפגוע באיכות מימיו.

הסכמים קודמים שנחתמו בין הצדדים בפרט ומשפט המים הבין-לאומי בכלל אינם קובעים קביעה חד-ברורה כיצד יש לחלק את מימי האקוויפר בין ישראל ובין הפלסטינים. כך, בהסכם האחרון שנחתם בין הצדדים, "הסכם הביניים" משנת 1995, נקבע מצד אחד: "הצרכים העתידיים של הפלסטינים בגדה המערבית מוערכים בין 70 ל-80 מלמ"ק (נוספים)", ומצד אחר נותר הנושא "פתוח" מכיוון שנכתב גם: "ישראל מכירה בזכויות המים של הפלסטינים בגדה המערבית" וגם: "אלה יידונו במשא-ומתן על מעמד הקבע".⁴ על-פי דוד שטנר, מומחה בתחום, אמנם הושגו הסכמות בין הצדדים באשר לחלוקת מימי אקוויפר ההר בשיחות השלום בשנת 2000, אך אין ערובה שהסכם עתידי יתבסס עליהם. גם במשפט המים הבין-לאומי אפשר למצוא עקרונות כלליים בלבד לאופן חלוקת מאגרי מים משותפים, ואילו ההעדפה הברורה היא שהנושא יוסדר באמצעות משא ומתן בין הצדדים, אשר יתבסס על חלוקה שוויונית ועל מכלול האינטרסים והצרכים של הצדדים.⁵ כפועל יוצא מכך, מכיוון שאין בנמצא הסכם חתום בין הצדדים בנוגע לאופן חלוקת מי האקוויפר ומכיוון שאין אמת מידה משפטית ברורה להכרעה בנושא, נותרה הסוגיה "פתוחה" למשא ומתן עתידי בדיונים בין הצדדים על הסדר הקבע. אם כן, סביר כי חלוקה עתידית שונה של מי האקוויפר תתבסס גם על צורכי המים ועל החלופות של שני

**מאגרי המים
אינם מסוגלים
לספק את סך
הביקוש הקיים
וסך הביקוש
העתידי למים,
הצפוי להמשיך
ולעלות, בעיקר
עקב גידול
האוכלוסייה
ושיפור ברמת
החיים**

שאפשרו בעבר למי גשמים לחלחל למאגר מי התהום בחוף צפויים לפי ההערכות להיגרע מ"בנק המים" בין שבעים ל-150 מלמ"ק מים בשנה עד שנת 2020. לא זו אף זו, מדיניות מים המתאפיינת ב"הליכה על הסף", כמו שנהוג זה עשורים, איננה מאפשרת "מרווח מחיה" במקרה של רצף שנות בצורת. בעת כזו הצדדים נאלצים להתמודד עם מצוקת המים בדרכים הפוגעות הן במשאבי הטבע – באמצעות שאיבת יתר, הפוגעת באיכות המים במאגרים, והן בצרכני המים – באמצעות הטלת גזרות על המגזר הביתי והחקלאי.

כלומר כמות המים הזמינה במאגרים (עוד לפני הידלדלותה!) איננה נותנת מענה להיקף צריכת המים הקיימת. יתרה מכך, יש צורך בהבטחת זמינות מקורות מים בהיקף כזה שיאפשר להתמודד גם עם תרחיש לא נדיר של רצף שנות בצורת בלא להזדקק לפגיעה במשאבי הטבע ובצרכני המים.

שנית – מאגרי המים אינם מסוגלים לספק את סך הביקוש הקיים למים – לא זו בלבד שכמות המים הזמינה איננה נותנת מענה לצריכה הקיימת אלא שנתוני הצריכה אשר הובאו לעיל אינם משקפים את היקף הביקוש למים, הגדול ממנו. ישנו ביקוש "נעלם", בעיקר בצד הפלסטיני, שאיננו בא לידי ביטוי בחישוב סך הצריכה בפועל. הפער נובע משתי סיבות:

- ממוצע צריכת המים בעיר בגדה המערבית הוא 60.5 ליטר לנפש ביום בערך, ובעזה – 88 בערך.⁷ מדובר במספר הנמוך הרבה יותר מכמות המים המינימלית המומלצת לצריכה לנפש. על פי ארגון הבריאות העולמי, אדם זקוק למינימום של מאה ליטר מים ביום לצורך קיום בתנאים מינימליים – שתייה, רחיצה, תברואה, ניקוי שטחים ציבוריים ועוד (לדברי מומחים אחרים, יש צורך ב-275 ליטר לנפש ליום!). רק לשם השוואה, ממוצע הצריכה בישראל גבוה מ-300 ליטר לנפש ביום.

- מלבד עצם הדבר שכמות המים הזמינה רחוקה מלספק תנאים מינימליים של איכות חיים בשטחי הרשות, בערים פלסטיניות רבות יש מחסור במים בחודשי הקיץ, ובכפרים רבים אין כלל מים זורמים בכל ימות השנה. בסך הכול כ-215 אלף אנשים בגדה בלבד אינם כלל מחוברים לרשת מים מסודרת, ועקב כך נאלצים לאגור מי גשמים בדרכים משונות ולקנות מים במחירים מופקעים מסוחרים מים. כמות המים הזמינה במאגרים איננה נותנת מענה להיקף הביקוש למים בקרב הפלסטינים הן משום שהיא איננה נותנת מענה מינימלי לצורכי הקיום של האוכלוסייה והן בשל כמות האנשים שאינם מחוברים כלל למערכת אספקה של מים.

שלישית – מאגרי המים לא יהיו מסוגלים לספק את סך הביקוש העתידי למים, הצפוי להמשיך ולעלות, בעיקר עקב גידול האוכלוסייה ושיפור ברמת החיים.

הביקוש במדינת ישראל – בשנת 1986 הגיע סך צריכת המים במגזר הביתי (להבדיל מהצריכה לחקלאות ולתעשייה) ל-423 מלמ"ק. עשרים שנה מאוחר יותר, בשנת 2005, הגיעה הצריכה הביתית כבר ל-715 מלמ"ק. מגמת הגידול נמשכת – לפי תחזית אגף נציבות המים, הצריכה הביתית בישראל צפויה להגיע בשנת 2015 ל-916 מלמ"ק, ואם נותנים

במטר וחצי עד שני מטרים בערך מהמפלס שהיה אשתקד. לדברי ראש רשות המים, אקוויפר ההר נמצא 'בגירעון שעוד לא היה כמוהו'.¹⁰ משמעות ירידת המפלסים הדרסטית בכל האגנים היא כי מקורות המים של ישראל והפלסטינים נמצאים ב"אובדרפט הידרולוגי" עצום של בין מיליארד וחצי לשני מיליארד מ"ק מים (כמות המספיקה לצריכה הביתית של שני הצדדים גם יחד לתקופה של שנתיים ימים בערך) וכי איכות מימיהם ממשיכה להידרדר בעקביות.

המצב באגן התהום בעזה – המילוי הטבעי הממוצע של אקוויפר עזה הוא בין 45 לתשעים מלמ"ק בשנה, אולם תושבי עזה שואבים ממנו כ-145 מלמ"ק בשנה. שאיבת יתר זו פוגעת באקוויפר מכיוון שהיא מורידה בהדרגה את המפלס שלו ומאפשרת למי ים מלוחים לחדור אליו ולזהם את מימיו. מבדיקות שנערכו עולה כי שבעה אחוזים בלבד מאיכות המים הביתיים ברצועת עזה טובים! אם כן, הגדלת נפח המים הזמינים צריכה להיעשות בכמות שתספק לא רק את הביקוש הקיים והעתיד למים, אלא אף בכמות שתסייע לשיקום מצבם ההידרולוגי החמור של מאגרי המים. משבר המים החמור לא יוכל לבוא על פתרונו ללא מציאת מקור מים חלופי, אמין ושופע, של מאות מלמ"ק בשנה, שישקם את מאגרי המים של ישראל והפלסטינים לטווח הארוך.

מכל האמור לעיל עולה כי משק המים הישראלי והפלסטיני ביחד ולחוד נמצאים בגירעון עמוק. מכיוון שכך, סביר להניח כי עד שלא יימצאו מקורות מים נוספים בהיקפים שייתנו מענה הולם לבעיה (בין 600 ל-800 מלמ"ק נוספים בשנה), תתקשה ישראל לוותר על "נתח עיקרי" מהכמות שהיא צורכת ממימי אקוויפר ההר. שינוי של ממש באופן חלוקת מי האקוויפר, כזה שיעלה בקנה אחד עם אינטרס המים של ישראל מצד אחד ויספק את צורכי הפלסטינים מצד אחר, יוכל לקרות אך ורק בהדרגה ורק לאחר

את הדעת לתוספת הביקוש הצפויה לצורכי השקיית הטבע והנוף, כ-25 מלמ"ק, תזדקק מדינת ישראל לתוספת של 225 מלמ"ק עד שנת 2015.⁸

הביקוש ברשות הפלסטינית – לפי דו"ח של האו"ם, המתבסס על מחקר של ראש רשות המים הפלסטינית, אם נותנים את הדעת למכלול הפרמטרים הרלוונטיים – היקף האוכלוסייה הפלסטינית כיום, הגידול הצפוי, העלייה הצפויה ברמת החיים והגידול בהיקף השטחים החקלאיים בגדה, סך הצריכה בקרב הפלסטינים צפוי לעלות בעוד 370 מלמ"ק עד שנת 2015.⁹

לפי תחזיות אלו, סך הביקוש למים של שני הצדדים צפוי לעלות עד שנת 2015 בעוד כ-600 מלמ"ק בשנה. מאגרי המים הקיימים אינם מסוגלים לתת מענה לגידול חד זה בביקוש למים.

רביעית – שאיבת יתר באגני המים השונים במשך עשרות שנים, ובעיקר בשנות בצורת, הביאה לירידה דרסטית של המפלסים, לפגיעה באיכות המים ולמיצוי העתודות האפשריות.

המצב בכינרת ובאגני התהום בישראל ובגדה – חורף 2007-2008 היה הרביעי בסדרת חורפים שחונים שפקדו את האזור, ובאגני הכינרת, ההר והגליל המערבי נרשמו השנה כמויות משקעים שבין חמישים לשישים אחוזים בלבד מהממוצע הרב-שנתי. המצב הידרדר עד כדי כך שכל מאגרי המים נושקים לקווים האדומים – וזה הסף שממנו שאיבות נוספות פוגעות באיכות המים במידה כזאת שהם אינם ראויים עוד לשתיה. מפלס הכינרת נמוך כיום בשלושה מטרים בערך מהמפלס שהיה לפני ארבע שנים, ולדברי מנכ"ל רשות המים, ביולי 2008 צפויות השאיבות ממנו להוריד את מפלס האגם אל מתחת לקו האדום התחתון ולגרום לו נזק אקולוגי. בדצמבר המפלס אף צפוי להגיע אל "הקו השחור", שממנו אי-אפשר יהיה עוד – מבחינה טכנית – להמשיך ולשאוב מים מהכינרת. גם מפלסי האקוויפרים נמצאים ברמות שפל, והם נמוכים

מציאת פתרון כולל למצוקת המים החמורה של שני הצדדים ולא במנותק מכך.

אופק הפתרון

קיימות דרכים רבות ומגוונות לחסוך במים ולהגדיל את כמות המים הזמינה, אולם שום דרך מדרכים אלו לבדה ואף לא כולן יחד יכולות לתת מענה הולם ומקיף לבעיה. בין דרכים אלו¹¹ אפשר לציין:

א. טיהור מאגרי מים ובארות מזוהמים בישראל, היכול להביא לחיסכון של בין מאה ל-150 מלמ"ק בשנה.

ב. חיסכון במים במגזר הביתי בישראל, היכול להביא לחיסכון של בין שמונים ל-120 מלמ"ק בשנה.¹²

ג. חיסכון במערכת השקיית הגינון בישראל, היכול להביא לחיסכון של כחמישים מלמ"ק בשנה.

ד. שימוש מוגבר במי קולחין במגזר החקלאי בישראל, היכול להביא לחיסכון של עד תשעים מלמ"ק¹³ בשנה.¹⁴ גם ברשות אפשר לחסוך מים במגזר החקלאי מכיוון שהפלסטינים מטהרים כמות מזערית בלבד של מי ביוב, והרוב המוחלט אינו מופנה לשימוש חוזר.

מהתיאור שלמעלה אפשר ללמוד כי גם אם ינקטו ישראל והפלסטינים – הרשויות והאזרחים – כל אחת מן הפעולות המצוינות לעיל גם יחד, דבר המוטל בספק רב עקב הקשיים הרבים שביישומם, יהיה סך החיסכון בין 240 ל-410 מלמ"ק מים בשנה. כאמור, היקף הגירעון גבוה הרבה יותר מכך.

מכיוון שהניסיון לחסוך במים איננו מסוגל לספק מענה מקיף למצוקת המים בין הים לירדן, הפתרון חייב להיות כרוך במציאת מקורות מים אלטרנטיביים בהיקפים כאלו שייתנו מענה הולם וארוך טווח לבעיה. שני מקורות מים אלטרנטיביים פוטנציאליים כאלו הם התפלת מי ים ויבוא מים; נדמה שממשלת ישראל פועלת בשני הכיוונים גם יחד.

התפלת מי ים – מדינות רבות בעולם נסמכות על מים מותפלים לצורכי אספקת חלק ממי השתייה שלהם,¹⁵ והתעשיות הישראליות אף מובילות בבניית מתקני התפלה בעולם. במשך שנים ארוכות, בעיקר עקב שיקולים כלכליים, נמנעה מדינת ישראל מלהתפיל מי ים בכמות גדולה,¹⁶ אולם ככל שמשבר המים הולך ומחריף, כן נדמה כי ממשלת ישראל הפנימה שהתפלה הוא מוצא זמין ואמין מהמשבר. בשנים האחרונות נבנו בישראל שני מתקני התפלה – באשקלון ובפלמחים, ובימים אלו מוקם מתקן נוסף – בחדרה. עד שנת 2009 יותפלו בישראל מי ים בהיקף שנתי של כ-240 מלמ"ק, שהם 18 אחוזים בערך מסך צריכת המים השפירים השנתית בישראל. בתחילת יוני 2008 אף אישרה הממשלה להגדיל את היצע המים המותפלים בישראל ל-600 מלמ"ק בשנה עד שנת 2013 ול-750 מלמ"ק עד שנת 2020, באמצעות הקמת מתקני התפלה נוספים והגדלת נפח התפוקה של המתקנים הקיימים. יבוא מים – לאחרונה חלה התקדמות גדולה בקידום פרויקט "מסדרון התשתיות" בין נמל צ'ייהן בטורקיה לנמל חיפה (פרויקט "Med Stream"), מרחק של כ-460 ק"מ בים התיכון. בפרויקט נבחנת אפשרות להניח בים התיכון כמה צינורות בין המדינות, ולהוביל בהם בין 400 לאלף מלמ"ק מים שפירים בשנה מטורקיה לישראל.¹⁷ לפי ההערכה, עלות הפרויקט נעה בין שני מיליארד דולר לארבעה מיליארד וחצי דולר, בהתאם למספר הצינורות שיונחו ולהיקף המוצרים שיסופקו. משך ביצוע הפרויקט מוערך בשלוש שנים, והיעד הנוכחי להשלמתו הוא שנת 2012-2013.

ההשלכות של מימוש הפרויקטים

מצד אחד אם יתווספו למשק המים הישראלי עד שנת 2013 בין 600 ל-1000 מלמ"ק מים בשנה, הוא צפוי לצאת מהמשבר שהוא נתון בו. מדינת ישראל תוכל לספק את הביקוש הגובר למים, גם בעתות בצורת, ולשקם את מאגרי המים הטבעיים שלה.

ממימי אקוויפר ההר,²¹ ולכן עליה להכין את עצמה ככל הניתן כבר עתה, לביצוע מהלך כזה, בשני אופנים: האחד – על ישראל להקטין בהדרגה כבר עתה את התלות שלה במימי האקוויפר. תכנון מחדש ומחשבה תחילה בנוגע למקורות המים של ישראל ולדרכי הובלתם ואספקתם יוביל לחיסכון ולייעול. השני – לצורך שמירה מרבית על מימי האקוויפר בהסדר הקבע (בהנחה שיחולט כי זהו האינטרס של ישראל), על ישראל לדרוש מהפלסטינים ומהקהילייה הבין-לאומית הרוצה לסייע להגדיל בהקדם את היצע המים של הפלסטינים, שלא על חשבון צריכתה של ישראל מהאקוויפר. כך לדוגמה הפלסטינים יכולים לתקן את תשתיות אספקת המים ברשות הגורמות איבוד כמויות גדולות של מים, לטהר מים לצורכי חקלאות ותעשייה ולפתח מקורות אלטרנטיביים לאספקת מים דוגמת הקמת מתקן התפלה לחוף עזה. הפלסטינים הצהירו בהסכם הביניים שהם מכירים בצורך לפתח מקורות מים נוספים לשימושם, הגיעה העת לדרוש מהם, בתמיכת הקהילייה הבין-לאומית, לממש זאת.

הערות

- 1 הפלסטינים דורשים לקבל חזקה על חלק ממימי הירדן, אולם מכיוון שכיום אין להם כלל גישה לירדן ולמקורותיו, עיקר טענתם נוגעת לאופן חלוקת מי אקוויפר ההר, מקור המים היחיד שהם ניזונים ממנו בפועל בגדה.
- 2 המים משמשים כמי שתייה בגוש דן, בירושלים ובערים וביישובים נוספים ולהשקיית שטחים חקלאיים נרחבים, בעיקר באזור עמק יזרעאל ובית שאן.
- 3 בהקשר זה יש לציין שישאל קיבלה עקרונית את עקרון משפט המים הבין-לאומי, שלפיו כל מדינה אשר שותפה במאגר מים זכאית לכך שימולאו התנאים המינימליים המאפשרים את שרידותה.
- 4 הסכם הביניים, נספח III, תוספת I, סעיף 40, סעיף קטן 1 ו-6.
- 5 אמות המידה הכלליות במשפט הבין-לאומי לחלוקת מאגר מים משותף הן: זכויות היסטוריות, כמות המים העולה במעלה הזרימה ובתחתיתה, מקורות

ישראל תוכל אף להפחית בהדרגה את רמת תלותה במימי אקוויפר ההר ולהיות גמישה יותר במשא ומתן עם הפלסטינים בנוגע לאופן חלוקת מימיו.

מצד אחר יבוא מים מטורקיה יגרום לישראל, להיות תלויה בגורם זר, באופן חלקי לפחות, לצורך אספקת משאב חיוני שלה.¹⁸ יתרה מכך, בהנחה שהאינטרס של ישראל הוא לשמור על כמות מרבית של מי האקוויפר בהסדר הקבע,¹⁹ ככל שישופקו הצרכים של ישראל ממקורות "חיצוניים" כמו התפלה ויבוא, כן ידרשו הפלסטינים לאפשר להם שימוש מוגבר במקור המים הטבעי היחיד שיש להם בגדה – אקוויפר ההר. דרישה זו תבוא בטבעיות על חשבון המים שישראל צורכת. כלומר, מציאת פתרון לבעיית המים של ישראל בדמות מציאת מקורות מים אלטרנטיביים תגרום לישראל, ככל הנראה, להיות בעמדה נחותה יותר במשא ומתן העתידי הצפוי להתקיים על חלוקת מי האקוויפר.²⁰

סיכום

משק המים הישראלי ומשק המים הפלסטיני נמצאים כבר עתה במשבר חמור – אין די מים לספק את הביקוש הקיים, ובוודאי לא את הביקוש העתידי למים, ומאגרי המים נמצאים במפלסי שפל. סך "האובדרפט ההידרולוגי" שהצדדים נמצאים בו צפוי להיות בין 600 ל-800 מלמ"ק בשנה, עד שנת 2015. יישום תכניות הממשלה לייבא בין 400 לאלף מלמ"ק מים מטורקיה עד שנת 2013 או להתפיל כ-600 מלמ"ק מים עד אותה שנה צפויים לשנות מציאות זו מן היסוד. אם יפתרו מקורות מים אלטרנטיביים כאלה את בעיות משק המים של ישראל לטווח הנראה לעין, סביר להניח שישראל תוכל להיות גמישה יותר במשא ומתן עם הפלסטינים על חלוקת מי אקוויפר ההר ולהגיע עמם להסכמות בנושא תוך הסתמכות על הסכמות העבר.

מכוח ההסכמות שיושגו בין הצדדים, ייתכן שישראל תיאלץ לוותר בהדרגה על חלק מסוים (אולי אף גדול) מכמות המים שהיא צורכת כעת

אלטרנטיביים למים וכמות המים המינימלית הדרושה לצורך שרידות אוכלוסיית כל צד. עם זאת, יש לציין כי "הסכמי מים" שנחתמו במאה העשרים התבססו על נוסחאות המחשבות את צורכי האוכלוסייה של הצדדים ולא על אמות מידה אחרות כמו זכויות ריבוניות או היסטוריות.

6 נתון זה אינו כולל אגירה פרטית של מי גשמים בשטחי הרשות.

7 הנתונים חושבו לאחר הפחתת כמויות המים האובדות עקב המצב הקלי של תשתיות המים בשטחי הרשות.

8 הביקוש למים בתעשייה ובחקלאות אינו צפוי לגדול מאוד, אם בכלל.

9 גם חיים גבירצמן, מומחה ישראלי, העריך שהצריכה הביתית בקרב הפלסטינים תגדל ב-260 מלמ"ק בין שנת 2,000 לשנת 2,020.

10 שחר אילן, "חשש: מדצמבר לא ניתן יהיה לשאוב מים מהכנרת", **הארץ**, 19 במרץ 2008.

11 רעיונות נוספים שלא נידונו בגוף העבודה: הפרדה בין רשתות הניקוז והביוב בערים באופן שיאפשר לטפל בנפרד במי הגשמים הניגרים ולנצלם להחדרה לתוך האקוויפר, פתרון מים מכוח הסדר כולל עם מדינות עשירות במים כדוגמת סוריה ולבנון, צמצום ההתאידות ממאגרים עיליים ורעיון "תעלת הימים".

12 גם במגזר הביתי הפלסטיני אפשר לחסוך במים באמצעות תיקון התשתיות הלקויות הגורמות איבוד של עד ארבעים אחוזים מסך צריכת המים השפירים המסופקים, אולם כבר ניתנה הדעת לחיסכון זה בחישוב הגידול בצריכה הפלסטינית, ולכן הוא אינו מובא כאן.

13 צריכת מים שפירים בענף החקלאות הייתה כ-540 מלמ"ק בשנת 2005, ולדעת מומחים הכמות המינימלית של מים שפירים הדרושה לקיום הענף נעה בין 450 ל-530 מלמ"ק בשנה, כלומר אפשר להגיע לחיסכון שנתי של בין עשרה לתשעים מלמ"ק. בהקשר זה יש לציין שהמגזר החקלאי מתבסס כיום על מי קולחין הרבה יותר מבעבר. לשם המחשה, בשנת 1984 צרך הענף שישים מלמ"ק בלבד קולחין, ואילו בשנת 2005 הגיעה צריכת הקולחין (ובכללם מי שפד"ן) ל-341 מלמ"ק. כפועל יוצא מכך, בעשור האחרון קוצצו מכסות המים השפירים למגזר החקלאי ביותר מ-55 אחוזים.

14 בהקשר זה יש לציין שהטענה כאילו אפשר לפתור

את בעיית המים בישראל באמצעות סיום סבסוד המים למגזר החקלאי והפסקת "ייצוא המים" באמצעות ייצוא חקלאי, אינה נכונה משתי סיבות: א. בהתאם להסכם שנחתם בין הממשלה ובין התאחדות החקלאים בסוף שנת 2006, סבסוד מחירי המים למגזר החקלאי צפוי להסתיים עד סוף שנת 2013, לכל המאוחר. יתרה מכך, לפי הרפורמה שרשות המים מתכננת במחירי המים, מחיר המים השפירים לצרכני מים בכמות בסיסית נמוכה יהיה נמוך אף ממחיר המים השפירים לחקלאות; ב. לפי הערכת מומחים למים, חקלאות הייצוא משתמשת בסך הכול בכמאה מלמ"ק מים שפירים בשנה, כמות מים הרחוקה מלספק מענה לבעיה החמורה שמשק המים נמצא בה.

15 כך לדוגמה ערב הסעודית מתפילה יותר ממחצית ממי השתייה שלה.

16 באילת פועל זה עשרות שנים מתקן התפלה קטן, המתפיל מי ים בהיקף של כעשרת אלפים מ"ק ביום.

17 לצורך בדיקת היתכנות הנחת צינור המים חבר בצוות הישראלי הפרופסור אורי שני, מנהל הרשות הממשלתית למים וביוב.

18 אם כי הדבר נכון כבר היום, כשמדובר בנפט ובגז. ההיגיון ההפוך טוען כי מכיוון שמניעת חיכוכים עתידיים בעניין חלוקת מי האקוויפר וזיהומם היא אינטרס של ישראל, דווקא ויתור משמעותי על מי האקוויפר עולה בקנה אחד עם אינטרס זה.

20 בהקשר זה יש לציין גם את ההיבט הכלכלי של צריכת מים ממקורות אלטרנטיביים. אף שישיראל צפויה להתפיל מים במחיר הנמוך בעולם – בחדרה, תהיה עלות זו גבוהה מעלות הפקת מים ממקורות טבעיים, והיא תושת כולה על הצרכן. כך, בגלל עלות הקמת מתקני התפלה, בין השאר, הועלה מחיר המים לצרכנים בדצמבר 2007. יתרה מכך, עלות יבוא מים צפויה להיות גבוהה עוד יותר מעלות התפלה.

21 הנחה זו מתבססת על שלוש טענות מרכזיות שיעלו הפלסטינים במשא ומתן: (1) אין להם אפשרות ממשית לבנות מתקני התפלה רבים כמו שיש לישראל משום שרצועת החוף בעזה איננה ארוכה מספיק; (2) ישראל מסתמכת על כמה מאגרי מים, ואילו הפלסטינים בגדה מסתמכים אך ורק על אגן אקוויפר ההר; (3) הצריכה של מים לנפש בישראל גבוהה פי כמה מהצריכה לנפש בקרב הפלסטינים.